

Lisa Driessen & Mathijs P. J. Vervloed

Maakt de soort beperking een verschil voor de attitudes van middelbare scholieren ten opzichte van jongeren met een beperking?

Does disability matter for the attitudes of secondary education students towards youngsters with disabilities?

Samenvatting

Een positieve attitude ten opzichte van jongeren met een beperking is van belang voor de integratie van deze jongeren in de maatschappij. Onderzocht is de expliciete attitude van middelbare scholieren tegenover vier groepen jongeren met beperkingen, te weten jongeren met een auditieve, visuele, lichamelijke en verstandelijke beperking. Aan het onderzoek deden 197 middelbare scholieren mee. De expliciete attitude is gemeten met de CATCH-vragenlijst. Er werden twee factoren gevonden wat betreft de CATCH, te weten een gedrags- en positief affect component en een cognitieve en negatief affect component. Voor de eerste component was de attitude van de scholieren negatiever tegenover jongeren met een verstandelijke beperking dan tegen de andere drie groepen. Op de tweede component werden jongeren die doof en blind zijn positiever beoordeeld dan jongeren met een verstandelijke en lichamelijke beperking. Van een aantal mogelijke beïnvloedende factoren bleek het kennen van iemand met een beperking positief te correleren met een positieve expliciete attitude.

Kernwoorden: expliciete attitude, jongeren met een beperking, middelbare scholieren

Abstract

A positive attitude towards children with a disability is of importance for the integration of these children into society. This study examined the explicit attitude of secondary education students towards four groups of children with disabilities, namely: children with an auditory, visual, physical and intellectually disability. The research involved 197 secondary education students. The explicit attitude was measured with the CATCH-questionnaire. Two factors were found for the CATCH, namely a behavioral and positive affect component and a cognitive and negative affect component. For the first component, the attitude of the students was more negative towards youngsters with intellectual disabilities than towards youngsters of the other three groups. By the second component, the attitude towards children who are deaf and blind was more positive than towards children who are paralyzed and intellectually disabled. Of several possible influencing factors, knowing someone with a disability correlated positively with a positive explicit attitude.

Keywords: explicit attitude, youngsters with disabilities, high school students

Over de auteurs

Lisa Driessen is onlangs afgestudeerd als orthopedagoog aan de Radboud Universiteit. Dit artikel is gebaseerd op haar masterscriptie. *E-mail:* lisadriessen_24@hotmail.com. Mathijs P.J. Vervloed. Universitair docent orthopedagogiek, Radboud Universiteit, Behavioural Science Institute. *E-mail:* m.vervloed@pwo.ru.nl

About the authors

Lisa Driessen recently graduated as pedagogue from the Radboud University Nijmegen. This article is based upon her master thesis. *E-mail:* lisadriessen_24@hotmail.com. Mathijs, P. J. Vervloed. Assistant professor, Radboud University, Behavioural Science Institute. *E-mail:* m.vervloed@pwo.ru.nl

Inleiding

Sinds enkele decennia staat de wens dat kinderen en jongeren met een beperking zo veel mogelijk zouden moeten deelnemen aan de maatschappij hoog op de politieke agenda. (De Boer, Pijl & Minnaert, 2012). Dit begon met het Weer Samen Naar Schoolbeleid in de jaren '90 en ook het recent ingevoerde stelsel van passend onderwijs moet hier een bijdrage aan leveren. Deze verandering in het onderwijs past binnen internationale ontwikkelingen om kinderen met beperkingen dezelfde rechten te geven als niet-gehandicapte kinderen. Zo werd in 1989 door 177 landen, waaronder Nederland, de 'Conventie van de Rechten van het Kind' aangenomen. Hierin staat dat discriminatie op grond van het hebben van een beperking niet getolereerd kan worden. In 1993 werden er vervolgens door de Verenigde Naties de 'Standard Rules for Equal Opportunities for the Disabled' opgesteld, welke in 1994 werden vastgelegd in het Salamanca statement (UNESCO, 1994). Hierin werd afgesproken dat alle deelnemende landen moeten zorgen voor gelijke kansen voor mensen met een beperking, onder andere in het onderwijs. Verder spraken 92 landen zich er voor uit dat het onderwijs aan leerlingen met een beperking verzorgd zou moeten worden binnen het regulier onderwijs (Hamstra, 2004; UNESCO, 1994).

Nu kan een overheid integratie afdwingen, maar of daarmee ook succesvolle integratie wordt bewerkstelligd is nog maar de vraag. Uit verschillende onderzoeken zijn factoren naar voren gekomen die het succes van integratie van kinderen en jongeren met een beperking in het regulier onderwijs beïnvloeden. Zo blijkt bijvoorbeeld in Nederland dat bepaalde groepen leerlingen eerder worden toegelaten op een school dan andere groepen. Vooral leerlingen met gedragsproblemen, met meervoudige beperkingen en met een autisme spectrum stoornis (ASS) lijken moeilijk te includeren (Hamstra, 2004). Een van de belemmeringen is dat door veel leraren het onderwijs aan kinderen met een beperking wordt gezien als een taak voor gespecialiseerde leerkrachten (Padeliadu en Lampropoulou, 1997). Dit is mogelijk een gevolg van het feit dat de lerarenopleidingen niet goed voorbereiden op het werken met leerlingen met een beperking (McCrimmon, 2015), terwijl nu ook bekend is dat training van leraren een positief effect heeft op hun attitude tegenover inclusie van leerlingen met beperkingen (Lee, Yeung, Tracey, & Barker, 2015; Vaz et al., 2015) Waarom sommige kinderen niet makkelijk worden toegelaten tot het reguliere onderwijs blijkt uit onderzoek van Padeliadu en Lampropoulou (1997). Zij vonden dat een meerderheid van de leerkrachten in het regulier onderwijs liever niet een kind met beperkingen in de klas wil omdat dit geassocieerd wordt met te verwachten problemen en moeilijkheden.

Kinderen met een beperking zijn sociaal kwetsbaar en daardoor in verhoogde mate slachtoffer van uitsluiting of pesten. Eén van de factoren die hierbij een rol kan spelen is de attitude ten opzichte van kinderen met een beperking (Vignes, Godeau, Sentenac, Coley, Navarro, Grandjean & Arnoud, 2009). Positieve gedachten en gevoelens over kinderen en jongeren met beperkingen zijn van belang voor de integratie van deze kinderen in de klas. Algemeen wordt aangenomen dat het een positief effect heeft op de participatie van een kind met een beperking wanneer kinderen een positieve attitude hebben ten opzichte van hun leeftijdsgenoten met een beperking. Andersom geldt dit ook: wanneer kinderen een negatieve attitude hebben ten opzichte van hun leeftijdsgenoten met een beperking, kan dit de participatie belemmeren (Vignes et al., 2009).

Wil een overheid bevorderen dat kinderen met een beperking worden opgenomen in het

reguliere onderwijs dan is het van belang de attitudes ten opzichte van kinderen met een beperking te meten en eventueel te beïnvloeden. Voor onderzoek naar de attitudes ten opzichte van jongeren met een beperking is het belangrijk niet alleen jongeren met een beperking in het algemeen te bestuderen. De groep jongeren met beperkingen is zeer heterogeen, doordat jongeren bijvoorbeeld verschillen in cognitie, taalvaardigheden en fysieke mogelijkheden (De Laat, Freriksen & Vervloed, 2013). Voor het maken van beleid en interventies is het wenselijk om transparant te zijn en een onderverdeling te maken binnen deze heterogene groep jongeren met een beperking omdat er grote verschillen bestaan tussen de verschillende groepen jongeren met beperkingen. De reviewstudies van de Boer et al. (2012) en Nowicki en Sandieson (2002) laten zien dat er verschillen zijn in de attitudes ten opzichte van deze verschillende typen beperkingen, die als gevolg hiervan ook de mogelijkheden tot participatie van jongeren uit deze groepen beïnvloeden. Recent onderzoek van Lee et al. (2015) laat bijvoorbeeld zien dat leerkrachten positiever staan tegenover inclusie van leerlingen met specifieke leerbehoeften, taal-spraakproblemen of hoogbegaafde leerlingen dan leerlingen met visuele, auditieve, verstandelijke en lichamelijke beperkingen en leerlingen met ADHD en Autisme Spectrum Stoornissen.

Na een korte uiteenzetting over wat attitudes zijn, wat bekend is over attitudes ten opzichte van jongeren met beperkingen en de factoren die hierop van invloed zijn wordt deze inleiding afgesloten met de onderzoeksvragen.

Attitude

Het begrip attitude wordt door Eagly en Chaicken (2007) gedefinieerd als: “a psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor” (p. 582). Waar die psychologische tendentie uit bestaat kunnen we opmaken uit het driecomponentenmodel van Triandis (1971) volgens welke een attitude is opgebouwd uit drie componenten: een cognitieve component, een affectieve component en een gedragscomponent. De cognitieve component verwijst naar iemands overtuiging of kennis over het object. De affectieve component bevat iemands gevoelens bij het object en bij de gedragscomponent gaat het om iemands daadwerkelijke gedrag of de gedragsintentie (De Boer et al., 2012). De drie componenten hoeven niet in overeenstemming met elkaar te zijn. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat iemand conform de sociale conventies zich positief gedraagt ten opzichte van jongeren met een beperking, maar negatief denkt over jongeren met een beperking en zich ongemakkelijk voelt in het bijzijn van jongeren met een beperking (De Laat et al., 2013).

Attitudes zijn niet onveranderlijk waardoor ze ook beïnvloedbaar zijn. De meeste theorieën gaan er van uit dat de nieuwe attitude de oude attitude vervangt. Volgens Wilson, Lindsey en Schooler (2000) is het echter ook mogelijk dat twee verschillende attitudes onafhankelijk van elkaar bestaan, het ‘duale attitude model’. Duale attitudes zijn verschillende beoordelingen van hetzelfde object. Dit lijkt vreemd, maar is het niet als men zich realiseert dat attitudes expliciet en impliciet kunnen zijn. Een expliciete attitude is een zienswijze of opvatting die verwoord kan worden door degene die de opvatting heeft. De persoon is zich hier doorgaans van bewust. Een expliciete attitude is beredeneerd en cognitief, het betreft intentioneel gedrag (Eagly & Chaicken, 2007). Daar tegenover staat de impliciete attitude. Hier gaat het om een attitude die door de persoon niet bewust wordt herkend (Greenwald & Benaji, 1995). Bij een impliciete attitude gaat het om iemands directe, spontane reactie die het meest overeenkomt met de affectieve component uit het driecomponentenmodel (Eagly & Chaicken, 2007). De vorming van de impliciete attitude vindt automatisch plaats en deze

attitude wordt ook wel gezien als de 'originele attitude' (Wilson et al., 2000). Deze impliciete attitude is niet makkelijk te beïnvloeden. Wel is het zo dat de impliciete attitude overstemd kan worden door de expliciete attitude. Iemand kan bijvoorbeeld ergens bevooroordeeld tegenover staan, maar beredeneerd vinden dat hij hier onbevooroordeeld over zou moeten zijn. Wanneer in zo'n geval niet impulsief gehandeld hoeft te worden, is de persoon in staat de impliciete attitude te overstemmen met een expliciete attitude (Wilson et al., 2000).

Attitudes ten opzichte van jongeren met een beperking

De meeste onderzoeken naar de attitudes ten opzichte van kinderen met een beperking richtten zich op de totale groep 'kinderen met een beperking' (Rosenbaum, Armstrong, & King, 1986; Tirosh, Schanin, & Reiter, 1997; McGregor & Forlin, 2005; Vignes, Coley, Grandjean, Godeau, & Arnoud, 2008; Goreczny, Bender, Caruso, & Feinstein, 2011) of op slechts één groep, bijvoorbeeld kinderen met Tourette syndroom (Holtz, & Tessman, 2007) of een lichte verstandelijke beperking (Scior, Addai-Davis, Kenyon & Sheridan, 2013). Bij deze onderzoeken is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende soorten beperkingen. In enkele onderzoeken is dit wel gedaan. Furnham en Gibbs (1984) vonden in hun onderzoek dat de attitudes ten opzichte van kinderen met een verstandelijke beperking negatiever waren dan de attitudes ten opzichte van kinderen met een lichamelijke beperking. Ook Vignes et al. (2009) vonden negatievere attitudes tegenover kinderen met cognitieve beperkingen dan kinderen met zintuiglijke beperkingen, leerproblemen of chronisch zieke kinderen. Bossaert, Colpin, Pijl en Petry (2011) vonden geen verschillen in het geval de attitudes betrekking hadden op kinderen met ASS versus een lichamelijke beperking.

De Laat et al. (2013) onderzochten de attitudes ten opzichte van vier groepen kinderen met een beperking, te weten: kinderen met een auditieve, visuele verstandelijke en lichamelijke beperking. Uit dit onderzoek bleek dat de attitudes ten opzichte van kinderen met een visuele en auditieve beperking positiever waren dan die ten opzichte van kinderen met een verstandelijke en lichamelijke beperking. Of de attitudes ergens een kritische grens overschrijden is overigens niet duidelijk omdat attitudes altijd in een relatieve en niet in een absolute maat worden uitgedrukt. De Boer et al. (2011) merken in hun reviewstudie op dat: "... leerlingen hebben geen uitgesproken negatieve of positieve attitude tegenover kinderen met beperkingen, maar hebben een neutrale attitude (p. 46)."

Attitude beïnvloedende factoren

Er zijn verschillende factoren bekend die de attitudes ten opzichte van jongeren met een beperking kunnen beïnvloeden. De resultaten van de verschillende onderzoeken naar deze factoren zijn echter niet eenduidig en betreffen alleen de expliciete attitudes.

Zo bestaat er geen eenduidig beeld over de invloed van leeftijd op de attitude. De Laat et al. (2013) vonden dat de attitudes van jongvolwassenen (19 tot 26 jaar) ten opzichte van jongeren met een beperking positiever waren dan die van middelbare scholieren (13 tot 17 jaar). Ook Brook en Galili (2000) vonden dit effect. Zij vonden dat de attitude van de jongeren in de leeftijdsgroep 14 tot 16 jaar negatiever was dan de attitude van de jongeren in de leeftijdsgroep 16 tot 18 jaar. Rosenbaum et al., (1988) en Vignes et al. (2009) vonden echter geen significant effect van leeftijd in, respectievelijk, jongeren van 8 tot 14 jaar en 10;8 – 15 jaar (met 90% van de jongeren binnen de leeftijdsrange 12 tot 13 jaar).

Sekseverschillen lijken eenduidiger. Rosenbaum et al. (1988) vonden dat jongens een negatievere attitude ten opzichte van leeftijdsgenoten met een beperking hadden dan

meisjes. Nikolarazi en de Reybekiel (2001) vonden dat meisjes een positievere attitude hadden dan jongens ten opzichte van kinderen met een auditieve, visuele en lichamelijke beperking. De Laat et al. (2013) vonden een effect voor sekse bij een van de twee onderzochte componenten van attitudes ten opzichte van kinderen met beperkingen. Met behulp van een factoranalyse vonden zij een twee-factorenoplossing van de CATCH in plaats van een drie-factorenoplossing (cognitie, emotie en gedrag). Zij vonden een gedragsmatige en positief affect component en een cognitieve en negatief affect component. Er werd alleen voor de gedragsmatige en positief affect component een effect gevonden wat betreft geslacht. Meisjes hadden op deze component een positievere attitude dan jongens. Voor de cognitieve en negatief affect component vonden zij geen effect wat betreft geslacht.

Daadwerkelijk iemand kennen met een beperking lijkt ook een belangrijke factor, wat in lijn is met de contacthypothese en intergroup contact theory van Allport (1954) die stelt dat, onder voorwaarden, interpersoonlijk contact de meest effectieve manier is om vooroordelen tegen te gaan. Rosenbaum et al. (1988) vonden dat kinderen die een vriend of klasgenoot met een beperking hebben een positievere attitude hebben ten opzichte van kinderen met een beperking. De Laat et al. (2013) vonden dat het kennen van iemand met een beperking een positief effect had op de attitude. Vignes et al. (2009) nuanceerden de contacthypothese. Zij maakten onderscheid tussen het hebben van een vriendschappelijke relatie met iemand met een beperking of het slechts kennen van iemand met een beperking. Alleen het hebben van een vriend met een beperking bleek een positief effect te hebben op de attitude tegenover kinderen met een beperking.

Onderzoeksvragen

Dit onderzoek zal zich richten op de expliciete attitude van middelbare scholieren ten opzichte van jongeren met een beperking. Er zal onderzocht worden of er verschillen zijn in de expliciete attitude ten opzichte van verschillende type beperkingen. Het onderzoek zal zich richten op vier specifieke groepen jongeren met een beperking, te weten jongeren met een auditieve, visuele, verstandelijke en lichamelijke beperking. Er is voor deze vier groepen gekozen omdat deze groepen jongeren in het stelsel van passend onderwijs mogelijk nog vaker dan nu het geval is regulier in plaats van speciaal onderwijs zullen gaan volgen. De verwachting is dat de expliciete attitudes ten opzichte van jongeren met een verstandelijke beperking het meest negatief zijn. De attitudes ten opzichte van jongeren met een auditieve en visuele beperking zullen het meest positief zijn. Deze verwachtingen zijn gebaseerd op de resultaten gevonden door De Laat et al. (2013) en Vignes et al. (2009).

Daarnaast zal er voor alle vier de groepen jongeren met een beperking onderzocht worden of leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en het kennen van iemand met een beperking significant gecorreleerd zijn aan de attitudes ten opzichte van de verschillende groepen jongeren met een beperking. Met betrekking tot leeftijd, geslacht en iemand kennen met een beperking wordt verwacht dat hoe ouder de leerling is des te positiever de attitudes zullen zijn. Deze verwachting is gebaseerd op eerdere resultaten van Brook en Galili (2000) en De Laat et al. (2013). De attitudes van meisjes zullen positiever zijn dan die van jongens, in overeenstemming met de bevindingen van Rosenbaum et al. (1988), Nikolarazi en De Reybekiel (2001) en de Laat et al. (2013). Daarnaast is het de verwachting dat, gebaseerd op de Laat et al. (2013), de jongeren die iemand met een beperking kennen, positievere attitudes zullen hebben dan jongeren die niemand kennen met een beperking.

Methode

Participanten

Een voorwaarde voor deelname van een school was dat er klassen van ten minste twee verschillende schooltypes aan het onderzoek konden deelnemen. Acht willekeurige middelbare scholen zijn middels een schriftelijke uitnodiging benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Van deze acht scholen gaf één middelbare school uit de provincie Gelderland aan mee te willen werken aan het onderzoek met haar VMBO-klassen en HAVO-klassen. Acht klassen uit twee verschillende leerjaren namen deel aan het onderzoek, in totaal 197 leerlingen (zie Tabel 1). De leeftijden van de deelnemende leerlingen lagen tussen de 11 en 16 jaar (gemiddelde leeftijd 13 jaar en 4 maanden met een standaarddeviatie van 1 jaar en 3 maanden).

Tabel 1. *Beschrijving van de Participanten.*

Variabele en categorieën	<i>N</i>
Geslacht	
Jongen	86
Meisje	111
Leeftijd	
11 jaar	8
12 jaar	64
13 jaar	21
14 jaar	68
15 jaar	33
16 jaar	3
Nationaliteit ouders	
Nederlands	165
Nederlands en Turks	6
Turks	2
Nederlands en andere nationaliteit	13
Beide ouders niet Nederlands of Turks	11
Religie	
Geen religie	142
Rooms-Katholiek	29
Protestants	8
Islamitisch	12
Boeddhistisch	1
Baptist	1

Eigen religie	1
Missing	3
Leerjaar	
Eerste leerjaar	95
Derde leerjaar	102
Opleidingsniveau	
VMBO-kader	87
HAVO	110
Opleidingsniveau en leerjaar	
VMBO-kader eerste leerjaar	39
VMBO-kader derde leerjaar	48
HAVO eerste leerjaar	56
HAVO derde leerjaar	54
Zelf handicap	
Wel	18
Niet	179
Iemand kennen met handicap (intensief contact)	
Wel	107
Niet	90
Wel eens contact gehad iemand met handicap	
Wel	140
Niet	57
Zelfwaardering	
Hoog	94
Laag	102
Missing	1

Materiaal

Voordat het onderzoek startte is de leerlingen gevraagd enkele achtergrondgegevens te verstrekken. Er is gevraagd naar geslacht, leeftijd, nationaliteit van de ouders, religie, leerjaar, opleidingsniveau en zelfwaardering. Ook dienden de deelnemende leerlingen aan te geven of ze wel of niet zelf een beperking hebben en of ze wel eens contact gehad hebben met iemand met een beperking. Verder hebben de leerlingen aangegeven of ze iemand kennen met een beperking en zo ja wat de relatie tot deze persoon is en hoe veel contact ze met deze persoon hebben (zie Tabel 1).

Om de expliciete attitude ten opzichte van jongeren met een handicap te meten is een Nederlandse vertaling gebruikt van de CATCH-vragenlijst (Rosenbaum, Armstrong & King, 1986). De CATCH bestaat uit 36 items die door alle respondenten vier keer is ingevuld met betrekking tot vier verschillende groepen jongeren met een beperking, te weten jongeren met een auditieve beperking, met een visuele beperking, met een lichamelijke beperking en met een verstandelijke beperking. De items werden gescoord op een vijfpuntsschaal, waarbij 0 staat voor helemaal niet mee eens en 4 staat voor erg mee eens. Enkele voorbeelditems zijn: 'Jongeren die ... zijn hebben zelfmedelijden' en 'Ik zou een jongere die ... is uitnodigen op mijn verjaardag'. De vragenlijst werd voorafgegaan door een omschrijving van de doelgroepen. Hoewel dit mogelijk als respectloos kan worden ervaren zijn om de herkenbaarheid van de groepen voor de respondenten te vergroten de beperkingen in de inleiding op de vragenlijst in spreektaal omschreven en wel als volgt: een doof kind is in het onderzoek een kind dat stokdoof is en helemaal niets kan horen. Een blind kind is in het onderzoek een kind dat stekeblind is en geen details, vormen noch licht kan zien. Een verstandelijk beperkt kind is in het onderzoek een kind met Downsyndroom en een verlamd kind is een kind dat in een rolstoel zit en vanaf zijn of haar middel verlamd is.

De CATCH is ontwikkeld voor kinderen tussen 9 en 13 jaar en bestond oorspronkelijk uit drie factoren met interne consistenties die varieerden van 0.65 tot 0.91 en een test-hertest betrouwbaarheid van respectievelijk: 0.70, 0.63, 0.44 (Rosenbaum et al., 1986). In later onderzoek zijn jongeren tot 16 jaar onderzocht (Vignes et al., 2008) en werd een twee factoren oplossing gevonden in plaats van een driefactor oplossing door Tirosh et al. (1997) en Bossaert et al. (2011). De interne consistentie voor de eerste factor affect/gedrag was .92 en voor de tweede factor cognitie was .77. Omdat in het huidige onderzoek per handicapgroep een andere factoroplossing werd gevonden konden om de groepen onderling te kunnen vergelijken geen factorscores per groep worden berekend maar is gebruik gemaakt van somscores. In het geval van somscores tellen alle items even zwaar mee.

Procedure

De vragenlijst werd afgenomen in een aparte ruimte waar steeds drie leerlingen tegelijk aan het werk waren. Het invullen van alle vragen van de vragenlijsten gezamenlijk nam ongeveer 20 minuten in beslag voor de eerstejaars leerlingen en 15 minuten voor de derdejaars leerlingen. Voorafgaand aan het onderzoek zijn de ouders van de leerlingen uit de deelnemende klassen geïnformeerd middels een brief. Hierin werd onder andere de inhoud van het onderzoek en de duur van afname beschreven. Ook werd ouders middels deze brief de mogelijkheid gegeven om aan te geven dat hun zoon of dochter niet mee mocht doen aan het onderzoek. In overleg met de schoolleiding is voor deze vorm van passieve toestemming gekozen. Wanneer een leerling niet mee wilde doen, kon hij of zij zonder opgaaf van reden afzien van deelname. Geen enkele leerling heeft geweigerd om aan het onderzoek deel te nemen.

Resultaten

Factoroplossing

De CATCH is ontwikkeld om de cognitieve, emotionele en gedragsmatige componenten van attitudes ten opzichte van kinderen met beperkingen te meten. Uit eerder onderzoek is gebleken dat niet deze drie componenten maar veelal slechts twee componenten worden gevonden (de Boer et al., 2012; Bossaert et al., 2011; de Laat et al., 2013). Als check op de validiteit van de CATCH zijn de gegevens van het huidige onderzoek bij 197 leerlingen

samengevoegd met de data van 344 kinderen uit het onderzoek van De Laat et al. (2013). Door deze samenvoeging bestond de dataset voor de factoranalyse uit 541 personen. Een principale componentenanalyse met oblique rotatie is uitgevoerd op de CATCH-data van 541 personen voor elke beperking apart. Gekozen is voor oblique roteren omdat theoretisch verwacht mag worden dat de te vinden attitudecomponenten gecorreleerd zouden zijn. Er werden twee factoren gevonden waarop 32 items significant laadden. Er zijn 4 items verwijderd (items 1, 5, 22 en 33) omdat ze niet hoger dan 0.3 laadden op ten minste twee van de vier groepen jongeren met een beperking of omdat ze niet het hoogst scoorden op dezelfde factor bij ten minste drie van de groepen jongeren met een beperking. Het verwijderen van deze vier items zorgde er niet voor dat de verdeling van de items over de factoren veranderde. De ladingen binnen de factoren veranderden echter wel. Na het verwijderen van deze items bedroegen de Kaiser Meyer Olkin (KMO) maten respectievelijk 0.92 (auditieve beperking), 0.93 (visuele beperking), 0.2 (lichamelijke beperking) en 0.93 (verstandelijke beperking). Bartlett's test of sphericity toonde aan dat er genoeg correlatie tussen de items was om een principale componentenanalyse uit te voeren, te weten $\chi^2(496) = 4971.3$ (auditieve beperking), $\chi^2(496) = 5296.4$ (visuele beperking), $\chi^2(496) = 4923.5$ (lichamelijke beperking) en $\chi^2(496) = 5260.2$ (verstandelijke beperking), $p < 0.001$.

De twee factoren verklaarden respectievelijk 33.3% (auditieve beperking), 34.4% (visuele beperking), 32.7% (lichamelijke beperking) en 34.0% (verstandelijke beperking) van de totale verklaarde variantie. De items 1, 5, 22 en 33 zijn niet meegenomen in de factoranalyse. Factor 1 verklaarde 25.6% (auditieve beperking), 27.3% (visuele beperking), 25.8% (lichamelijke beperking) en 26.5% (verstandelijke beperking) van de totale verklaarde variantie. De items die laadden op Factor 1 zijn met name gedragsmatige en positief affectitems. Een voorbeeld van een gedragsitem is: "Ik zou proberen uit de buurt te blijven van een jongere die ... is" (item 16). Een voorbeeld van een positief affectitem is: "Ik zou blij zijn als een jongere die ... is me bij hem/haar thuis uitnodigde" (item 21).

Factor 2 verklaarde respectievelijk 7.6% (auditieve beperking), 7.1% (visuele beperking), 7.0% (lichamelijke beperking) en 7.5% (verstandelijke beperking) van de totale verklaarde variantie. De items die laadden op Factor 2 zijn met name cognitief en negatief affectitems. Een voorbeeld van een cognitief item is item 3, te weten: "Jongeren die ... zijn kunnen veel dingen zelf". Een voorbeeld van een negatief affect item is item 28, te weten: "Ik zou beschaamd zijn als een jongere die ... is me uitnodigde voor een verjaardagsfeestje". Een uitzondering in deze factor is item 4 (gedragsmatig), te weten: "Ik zou niet weten wat ik zou moeten zeggen tegen een jongere die ... is". Dit item is toch opgenomen bij Factor 2 omdat het item hoger laadde op Factor 2 dan op Factor 1.

Verschillen in attitudes

Per factor is er voor iedere groep jongeren met een beperking een somscore berekend. Items die op beide factoren laadden zijn ingedeeld bij de factor waar ze het hoogst op laadden. De items 1, 5, 22 en 33 zijn uitgesloten. Dit maakt dat de scores op Factor 1 kunnen liggen tussen 0 en 72 en de scores op Factor 2 kunnen liggen tussen 0 en 56. Er is een ANOVA-analyse uitgevoerd met de somscores, waarbij de somscores voor de verschillende groepen jongeren met een beperking opgevat werden als herhaalde metingen.

De somscores en de standaarddeviaties voor iedere beperking staan vermeld in Tabel 2, zowel voor Factor 1 als voor Factor 2. De resultaten voor Factor 1 (gedrag en positief affect) laten zien dat de attitudes ten opzichte van de verschillende groepen jongeren met

beperkingen significant verschillen, $F(2.13, 494.97) = 21.94, p < 0.001$. De post-hoc test laat zien dat voor Factor 1 de attitude ten opzichte van jongeren met een verstandelijke beperking significant lager is dan de attitude ten opzichte van de andere drie groepen, $t(196) = 5.25, p < 0.001$ (auditieve beperking), $t(196) = 5.89, p < 0.001$ (visuele beperking) en $t(196) = 5.66, p < 0.001$ (lichamelijke beperking). Dit houdt in dat de attitude ten opzichte van jongeren met een verstandelijke beperking negatiever is wat betreft de gedrags- en positief affect component.

De resultaten voor Factor 2 (cognitief en negatief affect) laten zien dat het verschil in de attitudes ten opzichte van de verschillende groepen jongeren met beperkingen significant is, $F(2.47, 247.44) = 32.96, p < 0.001$. Uit de post-hoc analyse blijkt dat de attitudes ten opzichte van jongeren met een auditieve beperking en jongeren met een visuele beperking wat betreft Factor 2 significant positiever zijn dan de attitudes ten opzichte van jongeren met een lichamelijke beperking en jongeren met een verstandelijke beperking, $t(196) = 7.02, p < 0.001$ (auditief - lichamenlijk), $t(196) = 6.69, p < 0.001$ (auditief - verstandelijk), $t(196) = 6.97, p < 0.001$ (visueel - lichamenlijk) en $t(196) < 5.58, p < 0.001$ (visueel – verstandelijk).

Tabel 2

Somscores en Standaarddeviaties per Beperkingsgroep voor Factor 1 en Factor 2

	Factor 1	Factor 2
	Gedrag en positief affect	Cognitief - negatief affect
	Somscore (SD)	Somscore (SD)
Auditieve beperking	43.0 (10.7)	33.49 (6.1)
Visuele beperking	43.2 (10.8)	33.13 (6.3)
Lichamelijke beperking	43.2 (11.0)	31.54 (6.4)
Verstandelijke beperking	40.3 (11.4)	31.60 (6.2)

Factoren van invloed op attitudes

In de vragenlijst werd gevraagd naar enkele achtergrondvariabelen van de leerlingen. Om te onderzoeken of deze variabelen significant correleerden met de expliciete attitude ten opzichte van jongeren met een beperking is een hiërarchische lineaire regressieanalyse uitgevoerd, zowel voor Factor 1 als voor Factor 2. Alle predictoren zijn in één compleet model tegelijkertijd ingevoerd. De variabelen geslacht, opleidingsniveau, leeftijd, het kennen van iemand met een beperking en het contact gehad hebben met iemand met een beperking zijn de predictoren. Voorafgaand aan de regressieanalyse zijn de achtergrondvariabelen die uit ordinale variabelen met meer dan twee waardes bestonden gedichotomiseerd. De onderverdeling per variabele valt te lezen in Tabel 1. Het aantal leerlingen dat aangaf zelf een beperking hebben ($n = 18$), ten opzichte van leerlingen die geen beperking hebben ($n = 179$), was te klein om mee te nemen in de analyses.

De resultaten van de regressieanalyse zijn weergegeven in Tabel 3. De achtergrondvariabelen verklaren 3.7 tot 6.8% van de variantie op Factor 1 en 4.6 tot 9.0% van de variantie op Factor 2. De bijbehorende p -waardes zijn ook vermeld in Tabel 3. Gekeken naar de leeftijd van de leerlingen, de afkomst van de ouders van de leerlingen, de

religie van de leerlingen, het gehad hebben van contact met iemand met een beperking en de zelfwaardering bleken in geen van de gevallen een significante correlatie met de attitude te hebben.

Voor geslacht werd op Factor 1 alleen een significant effect gevonden voor de attitude ten opzichte van verlamde jongeren. De attitudes van meisjes ten opzichte van deze groep was positiever dan de attitudes van jongens. Wat betreft Factor 1 werd er daarnaast een significant effect gevonden voor opleiding. Van Havoleerlingen was de attitude ten opzichte van twee groepen jongeren met een beperking, te weten jongeren met een auditieve en lichamelijke beperking, positiever dan de attitude van VMBO-kaderleerlingen. Als laatste bleek dat het kennen van iemand met een beperking een significante voorspeller is voor alle groepen jongeren met een beperking. De attitude van leerlingen die aangaven iemand te kennen met een beperking bleek positiever dan de attitude van leerlingen die aangaven niemand te kennen met een beperking.

Voor Factor 2 werd er geen effect gevonden voor geslacht. Daarnaast werd er gevonden dat tegenover alle groepen jongeren met een beperking de attitude van de Havoleerlingen positiever was dan de attitude van de VMBO-kaderleerlingen. Als laatste bleek dat op Factor 2 de leerlingen die aangaven iemand te kennen met een beperking een positievere attitude hadden ten opzichte van jongeren met een auditieve en verstandelijk beperking dan de leerlingen die aangaven niemand te kennen met een beperking. Voor jongeren met een visuele en lichamelijke beperking werd dit effect niet gevonden.

Tabel 3

Beta-coëfficiënten en Significantie voor iedere Achtergrondvariabele per Factor en per Groep Jongeren met een Beperking.

	Factor 1				Factor 2			
	AB ¹	VB ²	LB ³	VerB ⁴	AB ¹	VB ²	LB ³	VerB ⁴
Geslacht	n.s.	n.s.	0.15	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Opleiding	n.s.	0.16	0.19*	n.s.	0.23*	0.29**	0.32**	0.23*
Kennis van beperking	-0.19	-0.18	-0.19	-0.24*	-0.16	n.s.	n.s.	-0.19
R ²	0.04	0.04	0.07*	0.06	0.05	0.08*	0.09*	0.05

* = $p < 0.01$, ** = $p < 0.001$

¹auditieve beperking, ²visuele beperking, ³lichamelijke beperking, ⁴verstandelijke beperking

Discussie

Dit onderzoek heeft zich gericht op de expliciete attitude van middelbare scholieren ten opzichte van leeftijdsgenoten met een beperking. De eerste onderzoeksvraag betrof een mogelijk verschil in de expliciete attitudes gemeten met de CATCH ten opzichte van vier verschillende groepen jongeren met beperkingen, te weten: jongeren met een visuele, auditieve, lichamelijke en verstandelijke beperking. Met behulp van een factoranalyse op de CATCH-vragenlijst werden twee factoren gevonden, te weten een gedrags- en positief affect component en een cognitieve en negatief affect component. Wat betreft de gedragsmatige en positief affectieve component bleek dat de attitude ten opzichte van jongeren met een

verstandelijke beperking significant minder positief was dan de attitude ten opzichte van jongeren met een auditieve, visuele en lichamelijke beperking. Dit wil zeggen dat de leerlingen minder graag iets samen met jongeren met een verstandelijke beperking willen doen en minder positieve gevoelens hebben bij deze groep jongeren. Deze resultaten komen overeen met de resultaten van Furnham en Gibbs (1984) en Nowicki en Sandieson (2002), die een negatievere attitude ten opzichte van mensen met een verstandelijke beperking vonden dan ten opzichte van mensen met een lichamelijke beperking. Ook komen deze resultaten overeen met de resultaten gevonden door De Laat et al. (2013). Bij het invullen van de CATCH is niet gevraagd naar de achterliggende redenen van de antwoorden van de jongeren. Daarom kan er alleen gespeculeerd worden over mogelijke redenen voor de verschillen in expliciete attitude ten opzichte van de vier groepen jongeren met een beperking. Uit de literatuur zijn een aantal mogelijke redenen bekend. Mogelijk is het zo dat bij de leerlingen het beeld bestaat dat verstandelijk beperkte jongeren raar, onvoorspelbaar en kinderachtig zijn en dat de leerlingen mogelijk daarom liever niet gezien willen worden met een jongere met een verstandelijke beperking (Furnham & Gibbs, 1984). Tijdens het invullen van de CATCH vertelden enkele leerlingen dat ze zeker wisten dat leerlingen met een verstandelijke beperking gepest zouden gaan worden wanneer deze jongeren bij hen in de klas zouden komen. Een andere mogelijke verklaring voor de negatievere attitude ten opzichte van jongeren met een verstandelijke beperking die ook genoemd werd door een docente van de deelnemende school is dat leerlingen geen goed beeld hebben van een verstandelijke beperking en zich daarom baseren op een verkeerd en mogelijk negatief beeld van een persoon met een verstandelijke beperking (Furnham & Gibbs, 1984). Het blijft echter bij speculeren. Probleem bij het navragen van de motieven voor bepaalde attitudes is dat sociale wenselijkheid en politieke correctheid de antwoorden sterk beïnvloeden.

Wat betreft de cognitieve en negatief affectieve component werden jongeren met een auditieve en visuele beperking positiever beoordeeld dan jongeren met een verstandelijke en lichamelijke beperking. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de leerlingen bewondering hebben voor jongeren met een auditieve en visuele beperking, bijvoorbeeld omdat zij braille kunnen lezen of kunnen lopen met een blindengeleidenstok en dat dit zorgt voor een positievere attitude ten opzichte van deze groepen. Een andere verklaring is dat een verstandelijke of lichamelijke beperking vaak veel zichtbaarder is dan een visuele of auditieve beperking. Zowel Furnham en Gibbs (1984) als Siperstein, Bak en Gottlieb (1977) vonden dat kinderen positiever reageren op een normaal-uitziend persoon dan op iemand met een ongewoner uiterlijk. Jongeren met een auditieve of een visuele beperking zien er dan meer 'normaal' en minder opvallend uit dan jongeren met een verstandelijke of lichamelijke beperking. Mogelijk zorgt dit voor een positievere beoordeling.

In dit onderzoek is er voor iedere groep jongeren met een beperking onderzocht of leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, zelfwaardering, religie, het kennen van iemand met een beperking en het contact gehad hebben met iemand met een beperking significant correleren met de expliciete attitude. De leeftijd van de leerlingen bleek in geen van de gevallen significant te correleren. Dit is niet in overeenstemming met de resultaten uit het artikel van de Laat et al. (2013). Zij vonden wel een significant effect van leeftijd. Rosenbaum et al. (1988) en Vignes et al. (2009) vonden echter geen significant effect van leeftijd, in overeenstemming met de resultaten van het huidige onderzoek. Een mogelijke verklaring hiervoor is de relatief kleine leeftijdsrange van de leerlingen die deelnamen aan het huidige onderzoek. Van de 197 deelnemende leerlingen waren 153 leerlingen tussen de 12 en 14

jaar oud. Mogelijk is er op deze jonge leeftijd nog geen verschil tussen de expliciete attitudes.

De hoeveelheid verklaarde variantie van de Factoren 1 en 2 was in het huidige onderzoek ook aanmerkelijk lager dan in het onderzoek van de Laat et al. (2013). Verschillen in de leeftijdsranges van de respondenten in beide onderzoeken verklaren mogelijk dit verschil. Zo was ook het geslacht van de respondenten nauwelijks van invloed op hun attitudes en zelfwaardering helemaal niet. Geslacht bleek alleen voor de gedrags- en positief affect component wat betreft jongeren met een lichamelijke beperking significant onderscheid te maken. Overigens was de richting van het effect wel in de verwachte richting: meisjes hadden een positievere attitude dan jongens. Het opleidingsniveau van de leerlingen bleek in bijna alle gevallen significant te correleren met de expliciete attitude. Alleen wat betreft de gedrags- en positief affect component gold dit niet voor jongeren die auditief of verstandelijk beperkt zijn.

In alle andere gevallen was de attitude van Havoleerlingen positiever dan de attitude van VMBO-kaderleerlingen. Mogelijk antwoordden de VMBO-kaderleerlingen meer vanuit hun eigen beleving en waren de Havoleerlingen zich meer bewust van de sociale wenselijkheid van hun antwoorden. Een andere verklaring is dat de Havoleerlingen een juist beeld hadden van de verschillende groepen jongeren met een beperking dan de VMBO-kaderleerlingen en daarom een positievere attitude hadden ten opzichte van de jongeren met een beperking. Als laatste kunnen jongeren met een beperking status verlagend werken voor diegene die met hen omgaat. Jongeren met een VMBO-opleiding zouden hiervoor gevoeliger kunnen zijn dan Havoleerlingen. Opleidingsniveau is echter een proxy-variabele waarin ook effecten van IQ, Sociaal Economische Status en mogelijk nog van andere factoren verwerkt zijn. Dit maakt dat het niet exact duidelijk is waar het verschil in attitude door wordt verklaard. Zelfwaardering bleek in geen van de gevallen significant te correleren met de expliciete attitude. Dit is niet in overeenstemming met de resultaten gevonden door Vignes et al. (2009), Findler, Vilchinsky en Werner (2007) en De Laat et al. (2013). Ook religie bleek in geen van de gevallen een significant effect te geven. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de deelnemende leerlingen geen actieve aanhangers van het geloof van hun ouders zijn. Er is immers alleen gevraagd naar het geloof van de ouders, niet naar het geloof van de leerling zelf. Mogelijk zijn de leerlingen nog te jong om de opvattingen van een religie ten opzichte van mensen met een beperking te kennen. Ook dient er vermeld te worden dat het aantal leerlingen met een religie erg klein was waardoor er onvoldoende power was om mogelijke effecten te vinden.

In bijna alle gevallen bleek het kennen van iemand met een beperking significant te correleren met de expliciete attitude. Dit is gunstig want het biedt perspectief op succesvolle interventies. De leerlingen die aangaven iemand met een beperking goed te kennen hadden een positievere attitude. Dit komt overeen met de resultaten van de Laat et al. (2013). Mogelijk hebben de leerlingen die aangaven iemand te kennen met een beperking een realistischer beeld van een persoon met een beperking dan de leerlingen die aangaven niemand te kennen met een beperking. Ook zou het zo kunnen zijn dat de band of relatie die er bestaat tussen de leerling en de persoon met een beperking er voor zorgt dat de attitude positiever is (Vignes et al., 2009). Opmerkelijk is dat het contact hebben gehad met iemand met een beperking geen significante correlatie bleek te zijn voor de expliciete attitude. Dit is in overeenstemming met de resultaten van Vignes et al. (2009). Dit is een belangrijk punt in de ontwikkeling van interventieprogramma's. Om te zorgen voor een positievere attitude is

het van belang om meermaals contact te hebben met iemand met een beperking en om ook een band op te bouwen met iemand met een beperking. Sporadisch contact lijkt weinig toe te voegen. Een kanttekening is dat het kennen van iemand met een beperking en het contact gehad hebben met iemand met een beperking overlap vertoonden en deze predictoren dus mogelijk niet onafhankelijk waren.

Beperkingen en suggesties voor vervolgonderzoek

Het onderzoek had een aantal beperkingen. Zo zijn alle leerlingen op één school geworven en was de leeftijdsrange van de respondenten beperkt. Een voor de hand liggende suggestie ter verbetering van het onderzoek is gebruik maken van een grotere en meer diverse onderzoeksgroep, bijvoorbeeld door onderzoek te doen op meerdere scholen uit het hele land en bij leerlingen met meer verschillende achtergronden en meer verschillende opleidingsniveaus. Daarnaast zijn de attitudes nu met een relatieve maat gemeten. Hierdoor weten we niet of de attitudes (zorgwekkend) negatief zijn en eventueel interventies te verbetering hiervan noodzakelijk zijn. In vervolgonderzoek zou men bij de CATCH-vragenlijst een controlegroep van niet gehandicapte jongeren kunnen toevoegen. Op deze wijze is de expliciete attitude ten opzichte van jongeren met een beperking te vergelijken met de expliciete attitude ten opzichte van 'normale' jongeren. Ook is het interessant om te weten of de gevonden resultaten ook worden gevonden wanneer het onderzoek wordt uitgevoerd met basisschoolleerlingen. Dit is de groep kinderen die steeds vaker geconfronteerd zal worden met medeleerlingen met een beperking gezien de ontwikkelingen rondom het stelsel van passend onderwijs. Enerzijds kan verwacht worden dat deze leerlingen minder positieve attitudes hebben dan de oudere leerlingen in het middelbaaronderwijs, anderzijds zijn zij mogelijk ook makkelijk te beïnvloeden in een interventieprogramma.

Samengevat: wat betreft de expliciete attitude lijkt er een verschil te bestaan tussen de verschillende groepen jongeren met beperkingen. Jongeren met een verstandelijke beperking worden het minst en jongeren met zintuiglijke beperkingen het meest positief beoordeeld. Dit patroon lijkt redelijk stabiel omdat het al vaker in onderzoek gevonden is. Het kennen van en daadwerkelijk omgaan met iemand met een beperking zorgt voor een positievere expliciete attitude. Dit is gunstig met het oog op mogelijke interventies.

Praktische en wetenschappelijke implicaties

Met de resultaten die gevonden zijn in het huidige onderzoek kunnen ook enkele aanbevelingen voor de praktijk worden gedaan. Het omgaan met iemand met een beperking zorgde voor een positievere expliciete attitude. Het alleen contact hebben gehad met iemand met een beperking zorgde daarentegen niet voor een positievere expliciete attitude. Daarom is het van belang om projecten te starten waarbij leerlingen van middelbare scholen herhaaldelijk contact hebben met jongeren met een beperking om elkaar daadwerkelijk te leren kennen. Tijdens het onderzoek gaven ook enkele leerlingen aan dat zij bang waren dat jongeren met een beperking gepest zullen worden wanneer zij worden opgenomen in een 'gewone' schoolklas. Volgens Thompson, Whitney en Smith (1994) hebben leerlingen met een beperking inderdaad een grotere kans om gepest te worden dan leerlingen zonder een beperking. Voor docenten is het van belang hier alert op te zijn.

Daarnaast laten de resultaten zien dat er een verschil bestaat in de expliciete attitudes tegenover de verschillende groepen jongeren met een beperking. Niet iedere beperking wordt even positief of negatief beoordeeld. Voor de wetenschap houdt dit in dat men in het onderzoek naar attitudes tegenover jongeren met een beperking niet meer zou moeten

kiezen voor één onderzoeksgroep die bestaat uit kinderen met allerlei soorten beperkingen, maar moet kiezen voor verschillende onderzoeksgroepen ingedeeld naar verschillende beperkingen. Onderzoekers en beleidsmakers zullen eenduidig de groep 'kinderen en jongeren met een beperking' moeten omschrijven. Het is een zeer heterogene groep waarbinnen veel verschillen bestaan, waardoor beleidsvoornemens en interventies toegespitst moeten worden op afzonderlijke doelgroepen.

Geraadpleegde literatuur

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.

Boer, A. A. de, Pijl, S. J., & Minnaert, A. E. M. G. (2012). Attitudes van leerkrachten, ouders en leerlingen ten aanzien van inclusief onderwijs: een overzichtsstudie. *Pedagogische Studiën*, *89*, 39–55.

Bossaert, G., Colpin, H., Pijl, S. J., & Petry, K. (2011). The attitudes of Belgian adolescents towards peers with disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *32*, 504–509

Brook, U., & Galili, A. (2000). Knowledge and attitudes of high school pupils towards children with special health care needs: An Israeli exploration. *Patient Education and Counseling*, *40*, 5-10.

Goreczny, A. J., Bender, E. E., Caruso, G., & Feinstein, C. S. (2011). Attitudes toward individuals with disabilities: Results of a recent survey and implications of those results. *Research in Developmental Disabilities*, *32*, 1596–1609.

Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social Cognition*, *25*, 582–602.

Findler, L., Vilchinsky, N., & Werner, S. (2007). The multidimensional attitudes scale toward persons with disabilities (MAS). *Rehabilitation Counseling Bulletin*, *50*, 166–176.

Furnham, A., & Gibbs, M. (1984). School children's attitudes towards the handicapped. *Journal of Adolescence*, *7*, 99–117.

Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, *102*, 4–27.

Hamstra, D. G. (2004). Gewoon en anders: integratie van leerlingen met beperking in het regulier onderwijs in Almere. Verkregen op 28-02-2014, van <http://irs.ub.rug.nl/ppn/270085157>.

Holtz, K. D., & Tessman, G. K. (2007). Evaluation of a peer-focused intervention to increase knowledge and foster positive attitudes toward children with Tourette syndrome. *Journal of Developmental & Physical Disabilities*, *19*, 531–542

Laat, S. de, Freriksen, E., & Vervloed, M. P. J. (2013). Attitudes of children and adolescents toward persons who are deaf, blind, paralyzed or intellectually disabled. *Research in Developmental Disabilities*, *34*, 855–863.

Lee, F. L. M., Yeung, A. S. Tracey, D., & Barker, K. (2015). Inclusion of Children With Special Needs in Early Childhood Education: What Teacher Characteristics Matter. *Topics in Early Childhood Special Education*, *35*(2), 79–88.

McCrimmon, A. W. (2015). Inclusive Education in Canada: Issues in Teacher Preparation. *Intervention in School and Clinic*, *50*, 234–237.

- McGregor, S. J. R & Forlin, C. (2005). Attitude of students towards peers with disabilities: Relocating students from an Education Support Centre to an inclusive middle school setting. *International Journal of Whole Schooling*, 1(2), 18-30.
- Nikolarazi, M., & De Reybekiel, N. (2001). A comparative study of children's attitudes towards deaf children, children in wheelchairs and blind children in Greece and in the UK. *European Journal of Special Needs Education*, 16, 167–182.
- Nowicki, E. A., & Sandieson, R. (2002). A meta-analysis of school-age children's attitudes towards persons with physical or intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 49, 243-265.
- Padeliadu, S., & Lampropoulou, V. (1997). Attitudes of special and regular education teachers towards school integration. *European Journal of Special Needs Education*, 12, 173-183.
- Rosenbaum, P. L., Armstrong, R. W., & King, S. M. (1986). Children's attitudes toward disabled peers: A self-report measure. *Journal of Pediatric Psychology*, 11, 517-530.
- Rosenbaum, P. L., Armstrong, R. W., & King, S. M. (1988). Determinants of children's attitudes toward disability: A review of evidence. *Children's Health Care*, 17, 32-39.
- Scior, K., Addai-Davis, J., Kenyon, M., & Sheridan, J. C., (2013). Stigma, public awareness about intellectual disability and attitudes to inclusion among different ethnic groups. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57, 1014–1026.
- Siperstein, G. N., Bak, J. J., & Gottlieb, J. (1977). Effects of group discussion on children's attitudes toward handicapped peers. *The Journal of Educational Research*, 70, 131-134.
- Thompson, D., Whitney, I., & Smith, P. K. (1994). Bullying of children with special needs in mainstream schools. *Support for Learning*, 9(3), 103-106.
- Tirosh, E., Schanin, M., & Reiter, S. (1997). Children's attitudes toward peers with disabilities: The Israeli perspective. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 39, 811–814.
- Triandis, H. C. (1971). *Attitude and attitude change*. New York: Wiley.
- Vignes, C., Coley, N., Grandjean, H., Godeau, E., & Arnoud, C. (2008). Measuring children's attitudes towards peers with disabilities: A review of instruments. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50, 182–189.
- Vignes, C., Godeau, E., Sentenac, M., Coley, N., Navarro, F., Grandjean, H. & Arnoud, C. (2009). Determinants of students' attitudes towards peers with disabilities. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 51, 473–479.
- UNESCO (1994). The Salamanca statement and framework for action on special needs education. World conference on special needs education: access and quality. Salamanca, Spain, 7-10 Juni 1994.
- Vaz, S., Wilson, N., Falkmer, M., Sim, A., Scott, M., Cordier, R., & Falkmer, T., (2015).) Factors Associated with Primary School Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Students with Disabilities. PLoS ONE 10(8): e0137002. doi:10.1371/journal.pone.0137002.
- Wilson, T. D., Lindsey, S., & Schooler, T. Y. (2000). A model of dual attitudes. *Psychology Review*, 107, 101-126.